

2001 р.) / Буковинський політологічний центр. – Чернівці: Букрек, 2002 – 512 с.

³² Україна-Румунія-Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних європейських процесів: Збірник наукових праць / Буковинський політологічний центр. Під загальною редакцією А.М. Круглашова – Чернівці: Видавничий дім "Букрек", 2006 – 430 с.; Україна-Румунія-Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин у контексті сучасних

європейських процесів: Збірник наукових праць / Буковинський політологічний центр. Під загальною редакцією А.М. Круглашова – Чернівці: Букрек, 2009. – Т. III. – 480 с.

³³ Євро регіони: потенціал міжетнічної гармонізації / Під редакцією А. Круглашова. – Чернівці: Букрек, 2004. – 256 с.

³⁴ Регіоналізм та інтеграція: Науковий щорічник. – Чернівці: Рута, 2014. – 311 с.

УДК: 378.147:364-787.82

© *Богдан Андрусишин, Ірина Ковчина*
(м. Київ)

РЕГІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ

У статті пропонується досвід м. Києва з підготовки студентів – майбутніх учителів загальноосвітніх шкіл – до захисту прав особи в умовах сучасного суспільства. Авторі підкреслюють важливість викладання дисципліни «Основи соціально-правового захисту особистості» у вищих навчальних закладах. Така інтегрована дисципліна дає змогу навчити студентів захисту прав особи та підкреслити важливість виконання кожним громадянином свого обов'язку. Зокрема, розглядаються права дітей-сиріт та дітей-біженців, наголошується на тому, що батьки відповідають за розвиток дитини.

Ключові слова: досвід, навчання, студент, захист прав, дитина.

Bogdan Andrusishin, Iryna Kovchina. Regional experience of training students on human rights protection. The article talks about the experience of Kyiv in preparation of students – future teachers of secondary schools – to protect the rights of the individual in modern society. The authors emphasize the importance of teaching "Fundamentals of social and legal protection of personality" in higher education facilities. " This integrated discipline allows students to train protection of individual rights and to emphasize the importance of every citizen his duty. In particular, considered the rights of orphans and refugee children, noted that parents are responsible for the development of the child.

Keywords: experience, education, student, protection of child.

Bogdan Andrusyshyn, Iryna Kovchyva. Experiența regională în predarea pentru studenți a protecției drepturilor individuale. În articol se apelează la experiența instituțiilor de învățământ din orașul Kiev în domeniul pregătirii studenților – viitorii profesori în școlile medii – la capitolul respectarea drepturilor individului în societatea modernă. Autorii subliniază importanța predării în instituțiile de învățământ superior a cursului "Bazele protecției sociale și drepturile personale". Acest curs integrat permite elevilor să însușească protecția drepturilor individuale și să-și îndeplinească datoria de cetățeni. În special, se menționează necesitatea de protejare și respectare a drepturilor copiilor orfani și a

copiilor refugiați, se subliniază că părinții sunt responsabili pentru dezvoltarea copiilor.

Cuvinte cheie: experiență, educație, student, protecția drepturilor copilului.

На сьогодні в Україні як державі, що здійснює правові та освітні реформи, є необхідним висвітлення, обговорення та запровадження регіонального досвіду навчання студентів із захисту прав особи. Саме з такою проблемою стикаються всі громадяни країни, порушуючи як свої, так і чужі права. Але часто буває й так, що не виконуються власні обов'язки, які є антиподом прав. Тому навчання студентів вищих навчальних закладів України захисту прав особи є нині актуальною темою.

У даній праці ми хочемо репрезентувати регіональний досвід навчання студентів захисту прав особи, який реалізується в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Даним питанням в Україні займаються Б.І. Андрусишин, І.М. Ковчина, Н.Г. Ничкало, М.В. Панченко та інші.

Вкажемо, що починаючи з першого курсу, у ході викладання дисципліни «Основи соціально-правового захисту особистості», нами підкреслюється: здійснювана у нашій країні модернізація соціального захисту вносить багато нового у сферу правового регулювання соціального забезпечення населення. По суті будується нова система соціального захисту, яка отримала своє законодавче обґрунтування в Основному Законі України – Конституції, зокрема у Статті 46 закріплено право громадян на соціальний захист. За своїм змістом ця стаття включає у себе «соціальне забезпечення», тобто «соціальний захист» – більш широке поняття. І у юридичній науці, і у педагогічній поняття «соціальний захист» та «захист дитинства» поки що не визначені.

Студенти привчаються, що захист дитинства є одним із стратегічних загальнонаціональних пріоритетів державної політики багатьох країн світу. Термін «соціальний захист» відноситься до функції держави, що означає турботу про матеріальне забезпечення непрацездатних громадян, тобто дітей, інвалідів, людей похилого віку.

Система соціального захисту дітей включає різні заходи, що проводяться у школі, у позашкільних закладах, роботу із сім'єю та громадськістю. Основним результатом цієї діяльності повинно стати формування соціальної захищеності дітей, їх стійкого психічного стану, що включає у себе впевненість у їх успішному майбутньому професійному самовизначенні, а також ефективну соціалізацію. Соціально-педагогічна діяльність сприяє включенню дітей та молоді у соціальні відносини, у систему безперервної освіти.

Соціально-педагогічна захищеність дітей формується шляхом диференціації індивідуальних планів розвитку особистості, навчальних завдань, освіти. У результаті цього вони набувають достатні знання для реалізації їх професійних намірів, пізнавальних інтересів. Потрібно виходити із загального припущення про те, що ніяке нормативне соціальне мислення не буде можливим до тих пір, доки у нас не складеться стійке уявлення про індивідуальні цілі, тобто про тип людини, до якого повинні прагнути і на підставі якого можна зробити висновки про адекватність будь-якого суспільств.

Кожне суспільство має регулювати відносини між людьми, здійснювати охорону і захист таких відносин. Таке регулювання і охорона суспільних відносин здійснюється за допомогою соціальних норм. У соціальній державі система таких правових норм посідає провідне місце.

Соціальна держава – це держава, в якій дітям забезпечується гідне людини життя в царині їхніх матеріальних статків і соціального захисту в цілому: гарантується особиста свобода; в суспільстві культивується і забезпечується цивілізованими засобами соціальна злагода, мирне вирішення протиріч, які виникають чи можуть виникнути.

Говорячи про Україну як соціальну державу, слід взяти до уваги її орієнтацію на здійснення широкомасштабної та ефективної соціальної політики, що діставала б вияв у реальному забезпеченні захисту прав дитини, створенні доступних систем освіти, охорони здоров'я і соціального благополуччя, належній підтримці малозабезпечених сімей із дітьми.

При викладанні дисципліни «Основи соціально-правового захисту особистості», ми підкреслюємо, що кожна дитина повинна навчитись бути успішною. Це поняття має своє індивідуальне значення. Адже людина, проявляючи себе в житті, вважає, що успішність – це досягнення поставленої мети, що була головною, і успіх потрібно зберігати будь за що.

Захистити і зберегти дитинство, здорове психічно і фізично, – це не тільки моральний імператив, а й потенційна передумова стійкого економічного та соціального розвитку країни. Причини, через які діти залишаються без батьківського піклування та виховання, досить різні, але наслідок один – дитина позбавляється конституційного права на сімейне виховання та батьківське піклування.

Забезпечити оптимальні умови життєдіяльності дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, безпритульних дітей, дітей-інвалідів, дітей із багатодітних сімей та прийомних сімей, дітей, які знаходяться у будинках сімейного типу, дітей-біженців, малолітніх матерів, дітей із сімей військовослужбовців – завдання закладів освіти, системи соціально-виховних інститутів держави. Це завдання мають вирішувати соціальні педагоги, які діють у різних напрямках у своїй соціально-педагогічній діяльності в українському суспільстві.

Під час семінарських занять студенти поглиблено вивчаються Закон України «Про охорону дитинства», який є провідним у майбутній діяльності кожного вчителя.

Кожна держава має певну закономірність: всебічний розвиток дітей тісно пов'язаний з умовами, в яких вони ростуть. Упевненість дитини у собі і своєму майбутньому, її самоусвідомлення значною мірою залежать від можливості жити безпечним і гідним життям.

Одним із головних напрямків соціально-педагогічної діяльності фахівців в українському суспільстві є робота з дітьми-сиротами різних категорій.

В Україні склалася така ситуація, за якої функції служб допомоги дітям-сиротам та дітям, які залишилися без батьківського піклування, розподіляються між установами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення. Відповідно до Статті 6 Закону України від 5 лютого 1993 року № 2998 «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні» на соціальні служби для молоді, у яких працює соціальний педагог покладено функцію соціальної опіки дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Дитина-сирота – дитина, в якій померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав; є діти, яких відібрали у батьків без позбавлення батьківських прав; є такі, у яких визнано батьків безвісно відсутніми або неіснуючими, оголошено їх померлими; є батьки, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі або перебувають під вартою на час слідства, розшукуються органами внутрішніх справ, що пов'язано з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження; є діти, у яких сирітство пов'язано з тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки; існують і підкинуті діти та діти, батьки яких невідомі; діти, від яких відмовились батьки; безпритульні діти.

Основною формою соціальної допомоги таким категоріям дітей є соціальний патронаж – система заходів щодо підтримки умов, достатніх для забезпечення їх життєдіяльності з метою подолання життєвих труднощів, збереження та підвищення їх соціального статусу. Отже, соціальний педагог

своїм головним завданням повинен вбачати інтеграцію у суспільство всіх дітей-сиріт, яке полягає у створенні сприятливих умов для поліпшення їхнього становища, нормалізації життя, всебічного розвитку, інтелектуального і творчого потенціалу.

На наш погляд, велику роботу вчитель повинен проводити з батьками, організовувати консультації психолога, юриста; вказати, де є навчальні або позанавчальні заклади, до яких можна записати дитину, навіть на короткий термін, для розширення спілкування.

Сьогодні, в умовах нових історичних подій, які відбуваються на сході країни, ще одним важливим напрямком соціально-педагогічної діяльності фахівців в українському суспільстві є профілактика та захист прав і законних інтересів “дітей вулиці”.

Безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання. На сьогодні в Україні функціонує 89 притулків для неповнолітніх.

Вихованці притулків – це переважно діти з кризових сімей, чий батьки не мають змоги або не бажають займатися їх виховання, або ж це вихованці інтернатних закладів, які опинилися під пікою держави через несприятливі умови у родині. За свідченням директорів притулків, діти, які багато разів потрапляють до їхнього закладу, становлять 30-50 відсотків від загальної кількості вихованців. З одного боку ця статистика свідчить про недосконалість роботи з влаштуванням долі дитини, з іншого – про недосконалість законодавства та правил опіки і піклування. Такі вихованці потребують тривалої роботи, що неможливо здійснити в умовах притулку, а спеціальних установ (реабілітаційних центрів) для такої категорії дітей не існує. Керівники притулків для неповнолітніх як серйозну проблему зазначають відсутність спеціально підготовлених кадрів для організації різнопрофільної роботи з дітьми та сім'ями.

Спосіб життя – це біосоціальна категорія, що інтегрує уявлення про певний тип життєдіяльності, побуту, форми задоволення матеріальних та духовних потреб, правил індивідуальної та громадської поведінки. Говорячи про спосіб життя, варто пам'ятати, що хоча він значною мірою обумовлений соціально-економічними умовами, водночас багато в чому залежить від мотивів діяльності конкретної людини, від особливостей її стану здоров'я, психіки та функціональних можливостей організму. Цим зокрема пояснюється реальна різноманітність варіантів способу життя різних людей одного суспільства. Спосіб життя людини визначають три критерії: рівень життя, якість життя та стиль життя.

На сьогодні в Україні не виокремлюється та не досліджується питання про рівність і дискримінацію дітей. Рівні права для всіх дітей – ось основоположний принцип Конвенції ООН про права дитини (зокрема ст. 2, 22, 23, 27-30), який поширюється на іммігрантів, біженців та осіб, які добива-

ються політичного притулку, такою ж мірою, як і на законних корінних мешканців країни¹. Проте майже у кожній країні діти щодня стають жертвами злочинів, насильства, бідності – і все на ґрунті дискримінації за расовими, етнічними та релігійними ознаками. Скрізь існує величезний розрив між багатими і бідними, що, знову ж, ставить дітей у нерівноправне становище. Діти голодують, не мають домашнього вогнища, не можуть отримати освіти. Соціальний педагог повинен викривати офіційну дискримінацію, відсутність рівноправності в освіті, умовах життя, охороні здоров'я, інших галузях. На жаль, все ще поширена думка в областях і районах, що продажем опіатів займаються тільки цигани – навіть, якщо це інколи і відповідає дійсності, то національність продавців ніяк не впливає на проблему наркотиків, а у столиці існує думка, що наркотичні речовини перепродують тільки вихідці із Близького Сходу, що також не відповідає дійсності, і свідчить про расову дискримінацію. Всі факти дискримінації потрібно перевіряти у самих дітей та їхніх рідних, не забуваючи при цьому нагадувати їм про право дитини на самовизначення. Інколи дитина говорить, що вона українка чи українець, хоча достеменно відомо, що обоє її батьки іншої національності, це значить, що дитина відчуває себе україркою чи українцем і потрібно поважати право дитини на самовизначення. У даному плані соціальний педагог має співпрацювати із засобами масової інформації, надаючи матеріал про тих, хто просить притулку, про інвалідів, іммігрантів, бідняків, біженців та інші групи населення, які знаходяться у меншості.

Ефективні оперативні підходи до роботи з дітьми та підлітками у надзвичайних ситуаціях ґрунтуються на уявленнях про дитинство та їх розвиток. Оскільки діти та підлітки розвиваються згідно із соціальними відношеннями, найбільшого успіху можна досягти допомагаючи тим, хто забезпечує первинну турботу про дітей, укріплюючи сталі соціальні структури. Для ефективного захисту дітей-біженців необхідно, у першу чергу, визнати права, що мають всі діти та, у свою чергу, вони є невід'ємною частиною політики держави, причому держава, яка прийняла таких дітей, є відповідальною за захист прав по відношенню до всіх, включаючи і дітей-біженців.

Це ще один напрямок соціально-педагогічної діяльності фахівців в українському суспільстві, який потребує окремого дослідження та підготовки спеціалістів.

Згідно з мандатом Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, біженцями є особи, що вимушені залишити країну свого походження або проживання внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань через свою расу, релігію, національність, політичні переконання або належність до певної соціальної групи, та які не бажають або не можуть повернутися до своєї країни².

На сьогодні постає питання підготовки соціальних педагогів до роботи з такою категорією дітей, як біженці. В Україні немає традиційності такої роботи, недостатня робота недержавних організацій у наданні допомоги, виявляються проблеми з реєстрацією та податками недержавних організацій, що виявляють бажання працювати з дітьми-біженцями, виникає необхідність у додаткових професійних організаціях або професіоналізації недержавних закладів, які надають допомогу, співпраця у галузі охорони здоров'я, психологічна підтримка, соціально-педагогічна підтримка, підтримка у проведенні культурних заходів та ін. Основна мета політики інтеграції біженців полягає у встановленні взаємовідносин між біженцями та приймаючим суспільством. Головна роль при цьому відводиться самовизначенню та самодостатності мігрантів-біженців, а також діям, направленим на їх підтримку з боку суспільства та держави.

Людська гідність біженця – це розуміння самоцінності людини, невід'ємності його прав на позитивні умови життя. Вимушена міграція ставить особистість у принижені умови, доводить до стану нужденності та безправ'я. Це необхідно враховувати при проведенні певної педагогічно-правовиховної роботи.

В основі інтеграційної політики роботи з іммігрантами, біженцями лежать такі елементи: справедлива та ефективна процедура встановлення статусу біженця, стратегічний підхід та розподіл відповідальності, консультації та нові форми партнерства, забезпечення мінімального рівня надання послуг, оцінка і моніторинг, залучення біженців до життя суспільства. Поступово біженці повинні самі оволодівати процесом інтеграції і самостійно виходити на рівень державних і недержавних організацій, що беруть участь у розробці політики щодо біженців³.

Сучасний вчитель повинен брати участь у питанні професійної орієнтації батьків дітей-біженців, допомагати влаштувати дитину у дитячий садок, школу, роз'яснити, де знаходяться установи, до яких можна звернутися по допомогу.

Проблема біженців потребує комплексного вирішення за участю різних відомств державного та регіонального рівня. На даний момент особливо важливим є надання конкретної допомоги людині, що можливо лише за умови функціонування мережі територіальних закладів, які враховують ситуацію на місцях та її особливості. Нагальною потребою є утворення розвинутої системи спеціалізованих закладів, які проводять роботу з біженцями. Адже для біженців є дуже важливою не тільки і не стільки свобода пересування та вибір місця проживання, скільки державно правова захищеність, реінтеграція та адаптація, для чого потребується реалізація права на соціальне обслуговування, працевлаштування, освіту дітей, медичну, психологічну, правову допомога.

На сьогодні є всезростаюча потреба у розширенні мережі місцевих міграційних служб, соціальних служб та інших відомств, які б допомагали та підтримували біженців. Вирішення цієї проблеми вимагає наявності відповідно підготовлених соціальних працівників. Оскільки вирішення проблем біженців не може обійтись лише окресленням якогось окремого аспекту, соціальний педагог повинен бути багатогранною особистістю, виконувати одночасно функції правника, психотерапевта, вихователя, вчителя, лікаря.

На кожному занятті нами підкреслюється, що соціальне оточення кожної дитини – це певна система соціальних зв'язків, яка впливає на формування особистості, самопочуття, поведінкові орієнтації, систему цінностей, життєві плани. Адже головним завданням держави та суспільства є всебічний розвиток кожної дитини. І навчати цьому повинні вчителі, яких готують у вищих навчальних закладах. Такі вчителі мають змогу захищати права не тільки дітей, але й їхніх батьків, роз'яснювати обов'язки всьому населенню України. У даному дослідженні нами розглянуто деякі аспекти підготовки студентів вищого навчального закладу до захисту прав особи у Київському регіоні. Студенти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова виходять з дипломами про вищу освіту підготовленими, компетентними, можуть провести правову консультацію з питання захисту прав та виконання обов'язків не тільки громадянам України, але й особам без громадянства, біженцям, внутрішнім переселенцям, іншим кризовим групам населення.

Подальшими розвідками наукових досліджень у даному напрямку можуть бути: особливості підготовки соціальних працівників до роботи з учнями загальноосвітніх закладів із захисту прав особи; діяльність соціального працівника із захисту прав особи на територіях АТО; забезпечення захисту прав особи, яка перебувати в умовах на тимчасово окупованих територіях України тощо.

¹ Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

² Ничкало Н.Г. Проблеми педагогічної освіти у діяльності наукових шкіл. Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. наук. праць / За заг. Ред. Н.Г. Ничкало. – Харків: НТУ «ХПІ», 2007. – 644 с. – С. 80-89.

³ Stepanenko Ludmyla. Legal basis of preparation of future psychologists in the context of European integration processes. W: Social and legal protection of people: current challenges [Text]: International scientific and practical conference (Kyiv, November 6, 2014) / Pod Society. ed. prof. O.M.Kotykovoyi and prof. IM Kovchynoyi. – K. : NPU of Dragomanova, 2014. – 44 p.